

ГРОМАДСЬКІ ТОВАРИСТВА ВОЛИНИ – ФУНДАТОРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (др. пол. XIX - поч. XX ст.)

Здійснено ретроспективний аналіз участі громадських товариств Волині у становленні професійної освіти волинського краю.

В умовах національного духовного відродження в Україні все більшої гостроти набирає проблема дослідження регіональних освітянських соціокультурних процесів. Щодо Волині, то становлення освіти досліджують Л. Березівська, С. Коляденко, М. Крук, М. Левківський, Н. Побірченко, Н. Сейко, Н. Рудницька та ін. Проте малодослідженою залишається проблема діяльності громадських товариств, що і є завданням даної статті.

У другій половині XIX століття з утвердженням капіталістичних відносин в Росії гостро постала проблема висококваліфікованих працівників.

Міністерство Торгівлі та Промисловості, турбуючись про поліпшення і розвиток російської промисловості, в особливості ремісничої, визнало можливим широке розповсюдження професійних учбових закладів у тих регіонах, де промисли існували давно і де вони були основою промислового життя населення, а це стосувалося і тих регіонів, де подібні промисли могли б розвинути і збільшувати здобутки населення. Але обмежуючою умовою розвитку була відома низька освіченість та малий досвід працюючих у них. Навчальним відділом Міністерства були вироблені погубернські сітки професійних шкіл для планомірного запровадження в імперії професійної освіти. Відповідно до цієї сітки, Міністерство Торгівлі і Промисловості планувало відкрити у Волинській губернії 10 сільсько-господарчих шкіл та 3 ремісничі. Окрім того, у м. Дубно планувалося відкрити столярно-бондарську, ткацьку та корзинну майстерні. Також передбачалося відкрити у Ковелі школу з обробки дерева та сільськогосподарську майстерню [1: 97].

Проте для впровадження цих ідей бракувало державних коштів. Тому було прийняте рішення про залучення громадськості для вирішення проблем професійної освіти. У зв'язку з цим було засноване Товариство розповсюдження комерційної освіти. Як член цього товариства, Житомирське комерційне училище заснувала Ніна Леонідівна Ремезова. Статут училища був затверджений 31 березня 1907р. Згідно статуту, училище мало на меті надання учням загальної і комерційної освіти. Повний курс навчання в училищі становив вісім років і включав вісім класів (6 загальних та 2 спеціальних; з річним курсом у кожному класі та обмеженою кількістю учнів (не більше 40)). Для підготовки до вступу в училище при ньому відкривались підготовчі класи з двома відділеннями (молодшим та старшим). В училищі викладались наступні предмети: Закон Божий, російська мова та словесність, німецька та французька мови, історія, географія, математика, природознавство, фізика, комерційна арифметика, бухгалтерія, комерційна кореспонденція (на російській та іноземних мовах), політична економія, законодавство, хімія, товарознавство з технологією, комерційна географія, каліграфія, малювання, ручна праця та рукоділля. Крім того, для бажаючих за окрему платню викладались: польська, англійська мови, креслення, стенографія, друкування на друкарській машинці. Заняття в училищі тривали з 20 серпня по 1 червня, за виключенням недільних та святкових днів. При училищі діяли: - бібліотека (фундаментальна та учнівська), - зібрання необхідних навчальних посібників, - фізичний кабінет, - музей зразків товару, - лабораторія для практичних занять по хімії та товарознавству.

В училище приймалися діти обох статей, усіх станів та віросповідань. Проте діти іудейського віросповідання зараховувались до училища з 1917 – 1918 рр. з таким розрахунком, щоб число хлопчиків-євреїв не перевищувало 15% від загальної кількості учнів. До першого класу зараховували дітей 10-12 років, котрі мали знання, необхідні для вступу до реального училища. До підготовчого класу приймалися діти, не молодші семи років (у молодше відділення) та восьми років (у старше відділення проте не старші 10 років). Об'єм необхідних знань для вступу визначався педагогічним комітетом училища. Загальний прийом в училище проводився в кінці навчального року (все ж на вільні вакансії - і на початку навчального року). Розмір платні за навчання визначався педагогічним комітетом та затверджувався Міністерством торгівлі та промисловості. Плата за навчання вносила за півріччя наперед [2: 1-5].

Тісно співпрацювала засновниця і головна споглядачка Житомирського Комерційного Училища пані Ремезова і з іншими громадськими організаціями. Свідченням цього є звернення її до Губернської управи з проханням підняти питання перед Губернським зібранням про вибори двох представників від Губернського Земства у Раду засновників класів та майстерень для осіб двох статей (з правом на звання "підмайстер"). За заявою п. Ремезової, означені класи та майстерня мали на меті створення інструкторів-професіоналів, підготовлених до викладання у селах різноманітних галузей кустарної промисловості [3: 71].

Не залишилось осторонь проблем професійної освіти підлітків і таке громадське об'єднання, як земства (товариства, які були органами місцевого самоуправління, а тому частково наділені державною владою). Діяльність земського управління з питань поширення професійних знань торкалася перш за все загальноосвітніх і професійних шкіл.

Декілька випадків земських асигнувань для відкриття та утримання класів ручної праці та ремісничих відділень при школах (Народичі, Теофіполь, Терешки, Микуличі) не забезпечували позитивних результатів, тому що були поодинокими. Але, оскільки клопотання про асигнування коштів на навчання у школах продов-

жували надходити у Земські установи, то Губернська управа знайшла необхідним виробити проект організації початкової ремісничої освіти. Проект цей був прийнятий у 1910 році.

Наприкінці XIX століття на Волині особливо гостро відчувався брак садівників. Білокриницька, Тростянецька, Ледухівська і Житомирська школи садових робітників, ці нечисленні школи, розсадники сільськогосподарських знань, вже не задовольняли зростаючої потреб у сільськогосподарській освіті. Усвідомлюючи невідповідність прийняття мір з розвитку професійної освіти взагалі, учбовий відділ спроектував сітку нижчих навчальних закладів, керуючись при цьому помісними відомостями. У цих відомостях, які надіслав Навчальний відділ у Губернську Управу, планувалося відкрити 10 учбових майстерень для підготовки робітників, які б розумілися у ремонті сільськогосподарських машин і знарядь, а також іншого господарського реманенту.

За проектом, ці учбові майстерні розподілялися по одній на повіт, окрім Кременецького та Рівненського. Учбовий відділ просив Земство подати своє мотивоване клопотання з приводу проекту, та власними змінами. Земська Управа, в свою чергу, просила Земське Зібрання уповноважити її зібрати Раду з приводу шкільної та позашкільної сільськогосподарської освіти та для створення плану заходів у цій галузі [4: 41].

З першого ж року запровадження в губернії закладів Земського Управління земською субсидією користувалися Кременецьке комерційне училище та три сільськогосподарські школи (Малин, Тростянець, Ледохов). Окрім того, в цілях поширення сільськогосподарської освіти Земське Управління видало субсидії Волинському відділу садівництва на утримання школи садових працівників, ремісничих класів при Білоцерківській сільськогосподарській школі.

Земські асигнування на розвиток професійної освіти та поширення спеціальних знань у цей період розподілялися наступним чином:

Таблиця 1.

Асигнування професійної освіти на Волині (1905 – 1911)

Роки	Розмір асигнувань (руб.)
1905	8500
1906	10450
1907	17352
1908	19821
1909	26399
1910	32518
1911	28118
Всього	143158

Отже, з кожним роком земством все більше виділялось коштів на професійну освіту.

Громадські товариства також брали участь у поширенні спеціальних знань, відкритті спеціалізованих шкіл. Так 8-го січня 1899 року на кошти губернського комітету тверезості, за ініціативою П. Сидорова, розпочала роботу школа домоведення. Метою діяльності цієї школи було те, що бідні дівчатка у віці 12-14 років отримували змогу безкоштовного вивчення кулінарного мистецтва, засвоєння ведення господарства, знань з економіки, а також отримати початкові знання з грамоти, письма, Закону Божого [5].

Також діяли спеціалізовані класи з інших напрямків. Так, Л.О. Лонкевич відкрила жіночі професійні класи 1 вересня 1907 р. Метою їх діяльності було теоретичне та практичне вивчення курсу крою та шиття одягу, різного роду витонченого рукоділля та малювання. Курс навчання становив три роки. Тут працювало 3 викладачі, котрі закінчили середні учбові заклади, а засновниця при цьому закінчила професійні курси у м. Києві.

Як засвідчують архівні джерела, ці курси були досить популярними. Так на 1 січня 1915 року заняття відвідували 23 учениці (православних – 15, католиків – 5, євреїв – 3). За станом учні розподілялись наступним чином: дворяни – 4, міщан – 13, селян – 6 [6: 374].

На громадських засадах здійснювалась також галузева підготовка дорослого населення. Необхідності у кваліфікованих робітниках потребувало саме життя. Тому товариства відкривали спеціалізовані вечірні класи, курси, школи. Так, товариство Дидятківської паперової фабрики підняло клопотання про відкриття при фабриці нижчої ремісничої слюсарно-ковальської школи за типом, встановленим законом від 24 квітня 1895 року. Зі свого боку товариство пожертвувало землю, яка була необхідною для будівництва школи, 10000 крб. одноразово на влаштування її та по 1000 крб. щорічно на утримання навчального закладу [7].

Не залишали товариства поза увагою і сільське господарство. Так, Володимир-Волинське товариство сільського господарства було зареєстроване 20 липня 1907 року. Згідно статуту, головна мета товариства полягала у сприянні розвитку та вдосконаленню сільського господарства та сільської промисловості. Для досягнення поставленої мети товариство мало проводити наступну роботу: 1) вивчати стан справ різних галузей сільського господарства та з'ясувати потреби їх шляхом обговорення на зборах проблем, а також споряджати експедиції та екскурсії як для огляду господарств своїх членів, так і взагалі для дослідження; 2) поширювати теоретичні та практичні відомості з сільського господарства шляхом друкування праць та сільськогосподарських творів, а також заснування сільськогосподарської бібліотеки та музею; 3) піклуватися про найбільш правильні способи

ведення господарства; 4) сприяти господарям у правильній організації діяльності їхніх сільськогосподарських підприємств; 5) влаштувати виставки, аукціони, заохочувати працю та заслуги на сільськогосподарській ниві [8: 181].

Отже, на перетині XIX – XX століть у Волинському краї, завдяки активній участі громадських товариств, була відкрита мережа професійних закладів для отримання відповідної професії дітьми, молоддю і дорослими.

Отже, наш ретроспективний аналіз історичної ситуації на Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.) засвідчує те, що участь громадських товариств Волині зробила суттєвий внесок у становленні професійної освіти волинського краю. Але цей висновок не вичерпує проблеми становлення професійної освіти на Волині і, природно, потребує подальшого поглиблення та теоретичного обґрунтування.

1. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО) Ф.183 Оп. 1 Спр.1044.
2. ДАЖО Ф. 80. Оп. 1. Спр. 59.
3. ДАЖО Ф. 183. Оп. 1. Спр. 1044.
4. ДАЖО Ф. 183. Оп. 1. Спр. 1044.
5. Волинь –1900-№208.
6. Центральний Державний Історичний архів України м.Київ (далі ЦДІАУ м.Київ) Ф. 442. Оп. 636. Спр. 647. – ч. II.
7. Волинь 1895 -№214.
8. ЦДІАУ м.Київ Ф.442. Оп. 636. Спр. 647. ч. II.

Матеріал надійшов до редакції 22.09.03 р .

Борейко А.М. Гражданские общества – основатели просвещения на Волини (вт.пол. XIX - нач. XX ст.).

Осуществлен ретроспективный анализ участия гражданских обществ Волини в становлении профессионального образования на Волини.

Boreyko O.M. Civic communities – the founders of education in Volyn (late XIX – early XX cen.).

The retrospective analysis of the participation of Volyn civic communities in the process of formation of professional education in Volyn is made.